

חומש דברים: יחידת סיכום

ביחידה זו נסכם את הלמידה בחומש דברים.
 היחידה עוסקת במצווה החותמת את נאום המצוות- מקרא ביכורים, ובאופן בו היא "סוגרת מעגל" ומתייחסת לאתגר השפע. בהמשך נכיר את ברית ערבות מואב, את פרשת התשובה ואת הציווי "ובחרת בחיים".
 להוראת היחידה מוקדשות כ-6 שעות.

- 2.....פתיחה
- 4.....פרק כו, א-יא: מקרא ביכורים
- 8.....פרק כט, א-כ: ברית עולם
- 11.....פרק ל, א-כ: פרשת התשובה
- 19.....פרשת הקהל פרק לא (ט-יג) [רשות]
- 22.....מותו של משה
- 26.....פסוקי הסיום / רשות

פתיחה

חומש דברים הוא נאומו של משה רבנו לדור נוחלי הארץ.
כפי שהזכרנו ביחידת הפתיחה, הכניסה לארץ יוצרת מציאות חדשה של עבודת ה':

הנהגה טבעית

ההנהגה הניסית היום-יומית במדבר מגיעה אל קיצה. הנהגתו של הקב"ה בארץ ישראל היא בדרך הטבע. ברכת האדמה והגשמים היורדים בעתם עלולים להביא חלילה לשכחת ה' ולגאווה ("כוחי ועוצם ידי"). האתגר הוא לייחס את ההצלחה ואת השפע למקורם העליון, ולדעת לחלוק אותם עם הלוי והעני.

מריכוז לפיזור

לא עוד ריכוז סביב משכן חי ופועל - מעתה עתיד העם להיות מפוזר ומרוחק, ומבחינות מסוימות אתגר החיבור אל הקודש הופך להיות אחריותו של הפרט: על כל יהודי ויהודי, גם אם הוא חי בנחלה מרוחקת, מוטלת החובה לקיים ולשמר את נקודת החיבור אל הקב"ה, הן ברגש והן במעשה. מאידך, נדרשת ממנו הבנה עמוקה כי הברית נכרתה עם הכלל, עם הלאום, והוא כפרט מחויב לה מעצם היותו חלק מהכלל הישראלי.

התעצמות סכנת העבודה הזרה

עם המעבר לארץ ישראל, לסביבה מיושבת, פיתויי העבודה הזרה מתרבים ומתעצמים (ואכן חומש דברים רצוף באזהרות מעבודה זרה). הבחירה בעבודת ה' על פני העבודה הזרה הופכת למעשה יום-יומי ומקבלת תוקף מיוחד.

תשובה וגאולה

נאום הפרידה של משה מתייחס גם למצבי ריחוק ומשבר, העתידיים להתרחש, ומבטיח את יכולתו של העם לשוב אל הקב"ה ולהיגאל. [מול הבחירה החופשית, ובמידה מסוימת בניגוד לה, עומדת שירת 'האזינו', שירה היסטוריוסופית המתארת תהליך הכרחי של גלות ולבסוף גאולה, ומדגישה את המחויבות של הקב"ה לגאולת ישראל גם ללא קשר לתהליך של תשובה].

במהלך לימוד היחידה נשתדל להתבונן על הפסוקים בהקשרם, ומתוך כך לברר את משמעותם הייחודית בחומש דברים, וכן להבין את משמעותם לדורות. הפרקים הנלמדים ביחידה:

- פרק כו, א-יא: פרשת מקרא ביכורים (שיעור אחד)
- פרק כו, ט-כ: אתם ניצבים (שיעור אחד)
- פרק ל: תשובה וגאולה, ובחרת בחיים (שני שיעורים)
- פרק לא, ט-יג: חידוש הברית לאורך הדורות - מצוות הקהל (רשות)
- פרק לד: מותו של משה (שיעור אחד)

במהלך הדיון בפרקים יידונו העיקרים והתכנים הבאים:

- עבודת ה' הפרטית והלאומית המאפיינת את החיים בארץ ישראל
- בחירה חופשית
- שכר ועונש
- נצחיות הברית וחידושה מדי שבע שנים

שני מרכיבים מרכזיים בעיון

יחידת הסיכום מקיפה שתי נקודות מבט: הראשונה - בתוך ההקשר הספציפי של דור נוחלי הארץ והאתגרים המיוחדים העומדים בפני דור זה דווקא, והשנייה - המשמעות הנצחית העומדת מעבר לכל הקשר נקודתי, ומשמעותית לנו ולתלמידינו גם היום, הן ברובד הלאומי והן ברובד האישי. הוראה טובה של יחידה זו צריכה להקיף שתי נקודות מבט אלו.

מבנה ההוראה

יחידה זו היא חובה. היחידה תוכננה עבור 6 שיעורים (הן לתלמידי 3 והן לתלמידי 5 יחל).

הבהרה

אין ספק כי תחת הכותרת "יחידת סיכום" נכון היה להכליל גם חטיבות פסוקים אחרות, כמו: הציווי על הקמת המזבח בהר עיבל (בפרק כז), הציווי על מעמד הברכה והקללה (פרק יא, כו-ל; פרק כז); פרשת הברכה והקללה (פרק כח), וכמובן- שירת האזינו (פרק לב). השיקולים שהביאו לבחירה הנוכחית הם: (א) הרצון לעסוק בעיון בתפילה ופסוקים נוספים שהם 'נכסי צאן ברזל' (ב) הרצון ללמוד חטיבות פרקים שלמות יחסית.

נציין במיוחד את הוראת שירת האזינו. שירת האזינו היא רשות עבור כל התלמידים. אין צורך להרחיב ולהסביר עד כמה שירה זו מהותית ומשמעותית, "גדולה שירה זו שיש בה עכשיו, ויש בה לשעבר, ויש בה לעתיד לבוא, ויש בה בעולם הזה ויש בה לעולם הבא" (ספרי, האזינו). מפאת מורכבותה, אין חיוב לכלול אותה בהוראה, אולם לכיתות המתאימות, העיסוק בשירה חשוב מאד, בעיקר סביב הנושאים הסתר פנים (פסוק כ') וחילול ה' (פסוק כז). לעיון [פירושי רש"י לשירת האזינו](#) ראו ביחידת הבחירה לכיתות י"א - פרשנות רש"י-רמב"ן.

פרק כו, א-יא: מקרא ביכורים

[א] והיה כִּי־תבוא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נתן לך נחלה וירשתה וישבת בה: [ב] ולקחת מראשית כל־פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תביא מארצך אשר ה' אֱלֹהֶיךָ נתן לך ושמת בטנא והלכת אל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יבחר ה' אֱלֹהֶיךָ לשכן שְׁמוֹ שָׁם: [ג] ובאת אל־הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יהיה בַּיָּמִים הָהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו: הגדתי הַיּוֹם לַה' אֱלֹהֶיךָ כִּי־בָאתִי אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְתָּיִנוּ לָתֵת לָנוּ: [ד] ולקח הכהן הטנא מִיָּדְךָ והניחו לפני מזבח ה' אֱלֹהֶיךָ: [ה] וענית וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ: אֲרָמִי אֲבִי וַיֵּרַד מִצְרַיִם וַיִּגַר שָׁם בְּמִתֵּי מַעַט וַיְהִי־שָׁם לְגוֹי גָדוֹל עָצוּם וְרַב: [ו] וַיַּרְעוּ אֶתְנוּ הַמִּצְרַיִם וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבָדָה קָשָׁה: [ז] וַנִּצְעַק אֶל־ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע ה' אֶת־קִלְנוּ וַיִּרָא אֶת־עַנְיֵנוּ וְאֶת־עַמְלָנוּ וְאֶת־לַחְצָנוּ: [ח] וַיּוֹצֵאנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטוּיָה וּבְמָרָא גָדֹל וּבָאֲתוֹת וּבְמִפְתֵּיִם: [ט] וַיִּבְאֵנוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן־לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבָשׁ: [י] ועתה הנה הבאתי את־ראשית פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נָתַתָּה לִּי ה' וְהִנֵּחְתוּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ: [יא] וְשִׂמַּחְתָּ בְּכָל־הַטּוֹב אֲשֶׁר נתן־לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתְךָ אֲתָה וְהַלְוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ: ס

פרשת מקרא ביכורים היא אחת משתי מצוות החותמות את נאום המצוות. במשנה (ביכורים פרק א משנה ב) למדנו כי התנאי להבאת ביכורים הוא בעלות על הקרקע, וכי הביכורים מובאים רק משבעת המינים- משבחה של ארץ ישראל (שם, משנה ג. ויותר מכך: לחלק מהדעות אפשר להביא רק פירות מאזורים מסוימים בהם הם גדלים באיכות הגבוהה ביותר- למשל, אין מביאים תמרים מההרים):

רש"י (ב) מראשית-

ולא כל ראשית, שאין כל הפירות חייבין בבכורים אלא שבעת המינין בלבד. נאמר כאן ארץ, ונאמר להלן (לעיל ח, ח) "ארץ חיטה ושעורה" וגו', מה להלן משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, אף כאן שבח ארץ ישראל שהן שבעה מינין זית שמן זית אגורי ששמנו אגור בתוכו ודבש הוא דבש תמרים.

המצווה להביא ביכורים מופיעה בתורה מוקדם יותר (שמות פרק כ"ג פסוק י"ט, ופרק ל"ד פסוק כ"ו), הביאור המיוחד לחומש דברים הוא חובת האמירה (פסוקים ה-י).

למורה: בהמשך הפרק מופיעה מצוות ביעור מעשרות, גם בה מתחדשת חובת האמירה. המצווה כוללת נוסח של דברים שיש לומר בהבאת הביכורים. שתי מצוות אלו, מקרא ביכורים וביעור מעשרות מתייחדות בכך שמובא בהם נוסח מדוייק של אמירה המתלווה לקיום המצווה. כאן הסתפקנו בעיון במצוות מקרא ביכורים, גם בשל היותה חלק מרכזי בהגדה של פסח.

כך כותב **הרב תמיר גרנות** :

"אחר הבאת הבכורים נצטוינו לומר כך :

(ה) וְעִנִּיתָ וְאַמְרָתָּ לְפָנָי ה' אֱלֹהֵיךָ אֲרָמִי אֲבָד אֲבִי וַיֵּרֶד מִצְרָיִמָּה וַיִּגְרֶם שָׁם בְּמַתִּי מַעֲט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָדוֹל עָצוּם וְרָב: (ו) וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרָיִם וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה: (ז) וַנִּצְעַק אֶל ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קוֹלָנוּ וַיִּרְא אֶת עֲנִינוּ וְאֶת עֲמַלְנוּ וְאֶת לַחֲצָנוּ: (ח) וַיּוֹצֵאֵנוּ ה' מִמִּצְרָיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטוּיָה וּבְמִרְא גָדֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמִפְתֵּי: (ט) וַיְבָאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבָשׁ: (י) וְעַתָּה הִנֵּה הִבְאֵתִי אֶת רַאשֵׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִי ה':

האמירה כוללת שלושה חלקים:

א. התייחסות לאומית-כללית: תיאור שעבוד מצרים.

ב. התייחסות לאומית-כללית: ה' גאל את ישראל ממצרים והביאם לארץ זבת חלב ודבש.

ג. התייחסות פרטית, של האדם המביא את הבכורים, להוויתו העכשווית.

בעוד שבשני החלקים הראשונים מדבר האדם על ה' בגוף שלישי, הרי שבחלק השלישי, כשהוא עובר לדבר על עצמו ועל מצבו, הוא מדבר אל ה' בגוף שני ("אשר נתתה לי ה' ", פסוק י).

לפי מבנה ה'אמירה' ותכניה, היא מכוונת לחבר את הסיטואציה הפרטית שבה אדם נמצא בשעה שהבכירו הפירות הראשונים בשדהו, והרגשות החיוביים והאישיים המלווים אותה, עם ההקשר הכללי-לאומי של מציאותו, כלומר ההיבטים הלאומיים וההיסטוריים של קיומו הפרטי, אשר נותנים משמעות כללית לשמחתו הפרטית

(להרחבה, הרב תמיר גרנות, פרשת מקרא ביכורים ווידוי מעשרות).

ר' יצחק עראמה מסביר את טעמה של מצוות מקרא ביכורים (עקידת יצחק, שער צח):

"לפי שעיקר קבלת אלוקות הוא במה שיכיר האדם שממנו באות כל הטובות כולן, ושכוחו ועוצם ידו לא עשה את החיל בשום פנים, והמחשבה בחילוף זה הוא פריקת עול ומורא שמים מעליו, אשר תוצאותיה כל הרעות המתרגשות. ולזה הזהיר ואמר: אחר שתבוא לארץ לאמר כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, לפי שכבר יישכח מפי זרעך או זרע זרעך את כל מעשה ה' הגדול אשר עשה לך עד הביאך שמה, על כן אתה צריך לעשות מעשה ולקחת עמך דברים המזכירים תמיד כי "לה' הארץ ומלואה" ומידו ניתנה לך למתנה, והוא המשפיע תמיד כל הצלחותיה... כי באמת הבאת הביכורים וכל מנחת ראשית המובאות יורו על אדנות של האלוקות".

לפי בעל 'עקידת יצחק' פרשת 'מקרא ביכורים' מהווה תשובה או תיקון לסכנות שבמפגש עם הארץ הטובה: הגאווה, שכחת ה' (פרק ח, פסוקים יב-יז). דווקא בעת שמביא הביכורים עומד לפני הכהן ואיתו הביטוי לשפע ולברכה שבארץ, עליו לחזור ולהגדיר את היחס הנכון לברכה: הכרת הטוב, שמחה בכל הטוב (פסוקים י-יא).

הפועל "נתן" מופיע בפרשת מקרא ביכורים שבע פעמים:

[א] וְהִיָּה פִּיִּתְבוּא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיךָ **נָתַן לָךְ** - - -

[ב] וְלִקְחֹתָ מִרֵּאשִׁיתוֹ | פְּלִפְרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תֵּבִיא מֵאֲרָצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיךָ **נָתַן לָךְ** - - -

[ג] - - - פִּיִּבְאֵתִי אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאֲבֹתֵינוּ **לָתֵת לָנוּ** :

- - -

[ד] וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרָיִם וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה:

- - -

[ט] וַיִּבְאֵנוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתְּנֵנוּ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וַדְּבָשׁ :
 [י] וְעַתָּה הִנֵּה הִבְאֵתִי אֶת־רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נָתַתָּה לִּי ה' - - -
 [יא] וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל־הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַתָּה ה' אֱלֹהֶיךָ - - -".

נחמה ליבוביץ' מסבירה (עיונים בספר דברים, ירושלים תשנ"ד, עמ' 244):

"בין שלוש נתינות ראשונות שנתן ה' לנו לבין שלוש נתינות אחרונות שנתן ה' לנו: "ארץ", "פרי אדמה" ו"כל הטוב" עומדת נתינה מסוג אחר ושונה לגמרי: "וירעו אותנו המצרים ויתנו עלינו עבודה קשה". כאן לא ה' הוא הנותן כי אם המצרים, לא הארץ היא הניתנת – אלא עבודת פרך, מסוג זה היא ה"נתינה" ההיסטורית של עולם הגויים לישראל".

ואולם ההדגשה המיוחדת על הכרת טובה, שיצאנו מעולם הגויים והניכר והובאנו לארץ מורגשת עוד בפסוק אחרון שבו צווינו לשתף בשמחתנו את אלוה אשר אין להם אדמה משלהם:

יָא וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל־הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבִיתְךָ אֶתָּה וְהַלְוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ.

בדבריה מציינת נחמה ליבוביץ' יסוד מרכזי נוסף, שליווה אותנו בחומש דברים: חלק מהכרת טוב לקב"ה על שהביאנו אל הארץ הטובה היא באהבת הזולת ובשיתוף המעגלים החלשים שבחברה שבכל הטוב (פסוק יא).

העמקה: הרב חנן פורת, מקרא ביכורים לימינו

כך כותב הרב חנן פורת (בשם ד"ר יעקב רוטשילד ז"ל, ראש ביה"ס לספרנים של האוני' העברית):
 "אילו היינו קוראים בהגדה בפרשיות יציאת מצרים בלבד, היה הבן אומר: אכן למדנו שיעור גדול בהסטוריה עתיקה. אבל חוויות אלו שייכות לדור יוצאי מצרים ואינן נוגעות לנו.

אך מסדרי ההגדה מבקשים לתבוע מעימנו לחיות את הדברים כאן ועכשיו. כי "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", לפיכך דורשים הם בפרשת "מקרא ביכורים" המתארת את חוויתו העכשווית של מביא הביכורים.

שוו בנפשכם, עומד "צבר" מושרש בארץ מאות שנים, ואומר אל הכהן אשר יהיה בימים ההם "הגדתי היום לה' אלוקיך כי באתי אל הארץ... " כביכול מכריז הוא: "אני עולה חדש! זה עתה באתי ארצה, ויעקב- אבי שלי, היה בתחילת דרכו איש בודד- 'ארמי אובד' אשר ירד מצרימה, והפך ממשפחה לעם. יחד עם אחי, חוויתי על בשרי את השעבוד והעינוי, אני הנני בן לדור יוצאי מצרים, ואני בן דור כובשי כנען. על כן אני מביא את ראשית פרי אדמתי ואומר לך- ריבון העולמים- תודה על כל מה נתת לי!"

המעבר ב"מקרא ביכורים" מלשון יחיד ללשון רבים וחוזר חלילה, בא להעיר הן את החוויה הקולקטיבית, והן את החוויה האישית של המספר את סיפורו שלו, לא כצופה מרחוק, אלא כשותף פעיל. ואנו המסובים, אוחזים בידו של המביא ביכורים והולכים עמו בדרך המתפתלת ועולה ממצרים לירושלים.

הזדהות "העכשוויסטית" זו עם כל המהלך הגדול, היא המאפשרת את חתימת "מקרא ביכורים" ב"ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלוקיך" והיא המביאה את המזדהה עימה, העולה לרגל ועל כתפו טנא ביכורים, להתרונון בשיר". (אתר ישיבת כרם ביבנה)

נסכים :

פרשת מקרא ביכורים, החותמת את נאום המצוות, "סוגרת מעגל" וחוזרת על העקרונות של היחס הנכון לברכת הארץ:

מול "כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה... ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש" (פרק ח, ז-ח), מצווה התורה להביא את ראשית הפירות משבעת המינים אל המזבח: "והיה כִּי תבוא אֶל־הָאָרֶץ... וּבָאתְ אֶל־הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הֵהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו: הַגְדַּתִּי הַיּוֹם לַה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל־הָאָרֶץ..." (כו, א-ג).

מול סכנת "השומר לך פן תשכח את ה' אלהיך... וְרַם לְבַבְךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּיַת עֲבָדִים... וְאָמַרְתָּ בְּלִבְבְּךָ כֹּחִי וְעֹצְמִי יָדִי עָשָׂה לִּי אֶת הַחִיל הַזֶּה" (ח, יא-יז) מצווה התורה לומר בפה מלא את המילים: " וַיּוֹצֵאֲנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֵרַע נְטוּיָה וּבְמַרְא גָדֹל וּבְאִתּוֹת וּבְמִפְתָּיִם... וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת־רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נָתַתָּה לִּי ה'" (כו, ח-י).

פרק כט, א-כ: ברית עולם

בהיותם בערבות מואב, רגע לפני הכניסה לארץ כורת משה ברית בין העם והקב"ה הנקראת 'ברית ערבות מואב'.

גם הדורות הבאים, שיבואו אחרי דור נוחלי הארץ ושבעצם לא היו עדים לניסים ולגבורות ה' במדבר ובכיבוש הארץ, נכללים בברית ומחויבים לקיים אותה: "ולא אתכם לבדכם אנכי פרת את הברית הזאת ואת האלה הזאת: כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום לפני ה' אלקינו ואת אשר איננו פה עמנו היום" (יג-יד).

הברית נכרתת עם עם ישראל, אך מחייבת גם את כל אחד מן הפרטים, מתוקף היותו חלק מהעם: "פן-יש בכם שרש פרה ראש ולענה: והיה בשמעו את-דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה-לי כי בשררות לבי אלך למען ספות הרוה את-הצמאה" (יז-יח).

ט אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושטריכם כל איש ישראל: י טפכם נשיכם וגרף אשר בקרב מחניך מחטב עציך עד שאב מימיה: יא לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו אשר ה' אלהיך כרת עמך היום: יב למען הקים אתך היום לו לעם והוא יהיה-לך לאלהים כאשר דבר-לך וכאשר נשבע לאבתך לאברהם ליצחק וליעקב: יג ולא אתכם לבדכם אנכי כרת את-הברית הזאת ואת-האלה הזאת: יד כי את-אשר ישנו פה עמנו עמד היום לפני ה' אלהינו ואת אשר איננו פה עמנו היום: טו כ-אתם ידעתם את אשר-ישבנו בארץ מצרים ואת אשר-עברנו בקרב הגוים אשר עברתם: טז ותראו את-שקוציהם ואת גלליהם עץ ואבן כסף וזהב אשר עמם: יז פן-יש בכם איש או-אשה או משפחה או-שבט אשר לבבו פנה היום מעם ה' אלהינו ללכת לעבד את-אלהי הגוים ההם פן-יש בכם שרש פרה ראש ולענה: יח והיה בשמעו את-דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה-לי כי בשררות לבי אלך למען ספות הרוה את-הצמאה: יט לא-יאבה ה' סלח לו כי אז יעשן אף-ה' וקנאתו באיש ההוא ורבצה בו כל-האלה הכתובה בספר הזה ומחה ה' את-שמו מתחת השמים: כ והבדילו ה' לרעה מכל שבטי ישראל ככל אלות הברית הכתובה בספר התורה הזה:

נבחן היטב את הפסוקים:

- עם מי נכרתת הברית בפסוקים ט-יד? מיהם הכלולים בברית?
- מה משמעותו של המיקום (מפת ערבות מואב, אתר דעת)?
- מה פשר המילים "לעברך בברית ה' אלוקיך"?
- מה תוכנה של הברית? מה נותן לה תוקף?
- מהו החשש העולה מפסוקים טו-כ?
- מדוע נוצר חשש כזה דווקא עם הכניסה לארץ?
- מה משמעות הכינוי " שרש פרה ראש ולענה"?

עיון בפרשנים

רש"י

(ט) אתם נצבים - מלמד שכנסם משה לפני הקב"ה ביום מותו להכניסם בברית:

(יד) ואת אשר איננו פה - ואף עם דורות העתידים להיות:

(יז) פן יש בכם - שמא יש בכם:

אשר לבבו פנה היום - מלקבל עליו הברית:

שרש פרה ראש ולענה - שרש מגדל עשב מר כגידין, שהם מרים, כלומר מפרה ומרבה רשע בקרבכם:

(יח) והתברך בלבבו - לשון ברכה, יחשוב בלבו ברכת שלום לעצמו לאמר, לא יבואוני קללות הללו, אך שלום יהיה לי:

רש"ר הירש (ט-י)

פסוקים ט-יד באים לשלול את התפיסה המוטעית, כאילו התחייבות הברית לקיום התורה מוגבלת רק למעמדות ודורות מסוימים או לזמן מסוים. אכן הברית והאלה חלות על כל הנמנים עם ישראל ועל כל הדורות הבאים. פסוקים טו-כ באים למנוע את הטעות, כאילו הודעות הברכות והקללות נותנות את דעתן רק לבגידת האומה, ואילו היחיד יכול לכתוב כתב שחרור לעצמו כדי לחיות בניגוד לתורה, ובלבד שהכלל שומר על נאמנותו לה' ותורתו. היה צורך לתת את הדעת לטעות מסוכנת זו לאור דברי פרק כז שנאמרו בפרוס התקופה שכלל העם ייפרד בה לפרטים המתיישבים בארץ כיחידים, ולצורך אותה תקופה הרי הוא מבטא את העריבות ההדדית של כל ישראל להקמת התורה ולקיום מצוותיה.

הפסוקים מתייחסים לשתי טעויות, ומזהירים מהן.

הרש"ר הירש מסביר מדוע הטעות השנייה הופכת לרלוונטית דווקא עם הכניסה לארץ.

לתלמידי 5 יח"ל - פירוש רש"י:

רש"י

(יא) לעברך בברית -

דרך העברה, כך היו כורתים ברית, עושין מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים בינתיים, כמו שנאמר (ירמיה לד, יח) 'העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו'...

רש"י מבאר מדוע הפועל עב"ר משמש לתיאור כריתת ברית - הפועל מתאר מציאות ממשית הקשורה בטכסי ברית.

כדאי להזכיר לתלמידים את מעמד כריתת ברית בין-הבתרים (בבראשית פרק טו), וברש"י (שם) לפסוק י', ד"ה "ויבטר אותם".

העמקה

ספורנו (יד)

וְאֵת אֲשֶׁר אֵינְנוּ פֹה עִמָּנוּ הַיּוֹם. וְהֵם הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים, וְלִפְיֶךָ זָרִיד שְׂתוּדֵי עַם שְׂמִתְנַת הָאָרֶץ וְזוֹלָתָהּ הִיְתָה לָכֶם עַל תְּנַאי קִיּוּם הַבְּרִית, וּבָאוּתוֹ הַתְּנַאי בְּעֶצְמוֹ יִירָשׁוּ מִכֶּם.

פרק ל, א-כ: פרשת התשובה

הסמיכות בין כריתת הברית לבין פרשת התשובה

סמוך לכריתת הברית, 'מגלה' לנו התורה את מתנת התשובה. רש"י לתחילת הפרשה (דברים כט, ט) מביא את מדרש חז"ל: "למה נסמכה פרשת אתם ניצבים לקלות? לפי ששמעו ישראל מאה קלות חסר שתיים, חוץ ממ"ט שבתורת כוהנים, הוריקו פניהם, ואמרו: מי יוכל לעמוד באלו? התחיל משה לפייסם: 'אתם ניצבים היום', הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כלייה והרי אתם קיימים לפניו". ברוחו של המדרש, נוכל להמשיך הלאה, גם אל פרשת התשובה, ולהבין אותה בהקשרה: גם אחרי התיאור הקשה של הגלות שהובא בסוף פרק כט - 'וַיִּתְּשֶׁם ה' מַעַל אֲדָמְתֶם בְּאָף וּבְחַמָּה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַיִּשְׁלַכְם אֶל-אֶרֶץ אַחֲרַת כַּיּוֹם הַזֶּה" עדיין לא ננעלו השערים, והאפשרות לשוב בתשובה, להיגאל ולשוב, קיימת ועומדת.

רעיון התשובה משלים את כריתת הברית אך גם חורג ממנו: הברית היא חוזה משפטי שתנאיו ברורים ומוגדרים. ראינו שהפסוקים מגדירים את החייבים בברית, ואת מה שיקרה אם תופר הברית. לעומתה, התשובה היא ההזדמנות הנוספת, הבלתי-צפויה, שניתנת בניגוד לכללים המשפטיים ה"יבשים", ובהתאמה לכך מחברת אותנו שוב לעולם הרגש אותו הכרנו בפרשת 'שמע': "ורחמך", "לאהבה את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך", "לשוש עליך לטוב".

א וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֶיךָ כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ וְהִשְׁבַּתְתָּ אֶל לְבַבְךָ בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיתִךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שְׂמָה: ב וּשְׁבַתְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעַתְּ בְּקוֹלִי כָּל אֲשֶׁר-אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם אַתָּה וּבְנֶיךָ בְּכָל-לְבַבְךָ וּבְכָל-נַפְשֶׁךָ: ג וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶךָ וְשָׁב וּקְבַצְךָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפְצִיךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שְׂמָה: ד אִם יִהְיֶה נִדְחָךְ בְּקִצְצָה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם יִקְבָצְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקְחֶךָ: ה וְהִבִּיאֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְרָשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וְיִרְשֶׁתָּהּ וְהִיטְבֶךָ וְהִרְבֶּךָ מְאֹד: ו וּמַל ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבַבְךָ וְאֶת לְבַב זָרְעֶךָ לֵאמֹר אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבַבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ: ז וְנָתַן ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת כָּל הָאֵלוֹת הָאֵלֶּה עַל אֵיבֶיךָ וְעַל שְׂנְאֵיךָ אֲשֶׁר רָדְפוּךָ: ח וְאֵתָּה תָּשׁוּב וְשָׁמַעַתְּ בְּקוֹל ה' וְעָשִׂיתָ אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם: ט וְהוֹתִירְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדְךָ בְּפָרִי בְּטֶנֶךָ וּבְפָרִי בְּהַמְתֶּךָ וּבְפָרִי אֲדָמְתְךָ לְטֹבָה כִּי יָשׁוּב ה' לְשׁוֹשׁ עֲלֶיךָ לְטוֹב כְּאֲשֶׁר-שָׁשׂ עַל-אֲבֹתֶיךָ: י כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֵר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו בְּסֹפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה כִּי תָשׁוּב אֶל ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבַבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ:

נתבונן בפשט הפסוקים:

- מהי המילה החוזרת (מילה מנחה) בפרק? מהן ההוראות השונות שלה? מה נוכל ללמוד ממנה על הרעיון המרכזי של הפרק?
- הפסוקים מתארים שני תהליכים: תשובה וגאולה.
- מהם שלבי הגאולה?
- מהו היחס בין תשובה לבין גאולה- מה קודם למה?

עיון בפרשנים

למורה:

אנו פותחים את העיון הפרשני בדבריו של בעל עקדת יצחק, שיש בו מבט-על - התלמידים אינם נדרשים ללמוד את דבריו בלשונם, אלא להכיר את הרעיון הכללי שהוא מציג. בעל עקידת יצחק מתייחס לשאלות: מה קודם למה, תשובת ישראל אל הקב"ה או שיבת הקב"ה אל עמו? ומה פשר החזרות בכתוב – אם כבר שבו אל ה' בתחילת הקטע, מה פשר השיבה אל ה' בהמשכו? בתשובתו הוא מתאר תהליך מדורג, שבו כל התקדמות של האדם בתשובה, ולו התקדמות קטנה, מביאה לסיוע עצום מצדו של הקב"ה.

התלמידים צריכים להבחין בתהליך הכפול בפסוקים (בלשונה של נחמה ליבוביץ'): "רואים אנו כיצד התנועה ההדדית שבה וחוזרת: מלמטה למעלה, מלמעלה למטה, ושוב מלמטה למעלה, שנית מלמעלה למטה, ושוב מלמטה למעלה", ובאופן בו מתבטא המדרש "פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם" (שהש"ר ה' ב') בפשט הפסוקים.

לעיון נוסף: [גליונות נחמה](#), ניצבים, תשי"ח

ר' יצחק עראמה (בחיבורו עקידת יצחק):

...כאשר יימצאו [בגלות] בעוצם החולשה והתיעוב, אתה מוצא שהוא מקדים התשובה באומרו: "ושבת עד ה' אלוקיך",

סמך ליה גאולה באומרו: "ושב ה' אלוקיך את שבותך";

ואחרי גאולה – תשובה, כמו שנאמר: "ואתה תשוב ושמעת בקול ה'";

ואחר התשובה השנית תוספת טובה – גאולה, במה שאמר: "והותירך ה' בכל מעשה ידך";

ואחרי כן תשובה יותר חזקה, במה שאמר: "כי תשוב אל ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך".

והכוונה - כי בהיותם שם בחולשתם בארצות אויביהם

לא ייעזבו אל הרפיון ואל החולשה עד שיוציאו הפעולות חלושות כפי כוחם,

כי חולשת הפעולות על הדרך ההיא תחליש הכוח יותר,

וחולשת הכוחות יותר תחליש הפעולות, עד שתאבדו לגמרי.

אבל התחזקו בכם בהיותכם בחולשתכם להתחיל התחלת מה,

במה שתתעוררו לשוב "אליו" ולשמוע בקולו "ככל אשר אנוכי מצוה היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך";

לפחות תהיה השמיעה ברצון ובאוות נפש עם שהמעשים לא יוכלו להיות שלימים, בהיותכם תחת עול הכותים,

אבל תתחזקו כפי היכולת ועוד מעט...

והנה זהו באמת התחלת התשובה שאמר עליה:

"והשבות אל לבבך בכל הגויים אשר הדיחך ה' אלוקיך שמה ושבת עד ה' אלוקיך",

כי אפילו בהיות עולם על צווארך למשא כבד, ראוי שתשיב אל לבבך אלו הטענות ותתחזק להתחיל בתשובה מעוני,

כי הנה אם אתה פותח בחודה של מחט, הנה הוא יפתח לך כפתחו של אולם: "ושב ה' אלוקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים... אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלוקיך ומשם יקחך והביאך ה' אלוקיך אל הארץ..."
כי הוא יסיר עולם מעליך, כי תתקרב למעלה ולמטה.

לתלמידי 5 יח"ל - פירושי רש"י ורמב"ן:

רש"י

(ג) ושב ה' אלוהיך את שבותך-

היה לו לכתוב והשיב את שבותך.

רבותינו למדו מכאן:

שהשכינה כביכול שרויה עם ישראל בצרת גלותם, וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו, שהוא ישוב עימם.

רש"י מתייחס לדיוק לשוני: "ושב" במקום "והשיב".

רמב"ן (ו):

ד"ה ומל ה' אלוקיך את לבבך:

זהו שאמרו (שבת ק"ד א') הבא לטהר מסייעין אותו, מבטיחך שתשוב אליו בכל לבבך והוא יעזור אותך.

ונראה מן הכתובים ענין זה שאומר, כי מזמן הבריאה היתה רשות ביד האדם לעשות כרצונו צדיק או רשע, וכל זמן התורה כן, כדי שיהיה להם זכות בבחירתם בטוב, ועונש ברצותם ברע. אבל לימות המשיח, תהיה הבחירה בטוב להם טבע, לא יתאוה להם הלב למה שאינו ראוי ולא יחפוץ בו כלל.

והיא המילה הנזכרת כאן. כי החמדה והתאוה ערלה ללב, ומול הלב הוא שלא יחמוד ולא יתאוה. וישוב האדם בזמן ההוא לאשר היה קודם חטאו של אדם הראשון, שהיה עושה בטבעו מה שראוי לעשות ולא היה לו ברצונו דבר והפכו, כמו שפירשתי בסדר בראשית (בי ט').

• מהי "מילת הלב"?

• במה דומה האדם בדור הגאולה לאדם הראשון?

להעמקה: גם בלימוד תיאור הגאולה בישיבתו פרק יא- "וגר זאב עם כבש"- נלמדה התפיסה העקרונית של הרמב"ן, על פיה ימות הגאולה דומים ביסודם לימי בריאת העולם. כך פירש הרמב"ן בויקרא, כו, ו).

העמקה

רמב"ם, הלכות תשובה ז' ח'
 כל הנביאים כולם ציוו על התשובה ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה.
 וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין,
 שנאמר (דברים ל' א'): "והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה.. ושבת עד ה'
 אלהיך ושב ה' אלהיך וגו'".

הרב צבי הירש קלישר, במכתבו לאנשיל רוטשילד תקצ"ו

"וְשָׁב ה' אֶל-לְהִיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶךָ

וְשָׁב וְקִבְּצֶךָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפִּיצֶךָ ה' אֶל-לְהִיךָ שְׁמָה"

גאולת ישראל ומשיח צדקנו אשר אנחנו מחכים לו כל יום,

אל יחשוב החושב כי פתאום ירד השם יתברך שמו משמים...

או ישלח משיחו פתאום מן השמים לתקוע בשופר גדול על נדחי ישראל ויעשה לה חומת אש
 סביב...

רק מעט מעט תבוא גאולת ישראל, לאט לאט תצמח קרן ישועה עד ישראל יעשה חיל וישגה מאד
 באחריתו בקיום כל הייעודים וההבטחות של הנביאים הקדושים כאשר אברר בעזרת ה' מן
 הנביאים ומן המושכל...

וזה לשון הרמב"ן על (שיר השירים ח' י"ב): "האלף לך שלמה...":

"ראשית הגאולה העתידה תהיה על פי רשיון המלכויות, ויהיה קצת קיבוץ גלויות,

ואחר כך יוסיף ה' שנית ידו כדכתיב (דברים ל' ג') "ושב ה' את שבותך" ואחר כך "ושב וקיבצך
 מכל העמים".

(מובא בתוך: [גליונות נחמה](#)).

[העשרה מומלצת למורה: "שובו אלי ואשובה אליכם" \(מלאכי ג', ז\), פרשת התשובה והגאולה,](#)

[הרב אלחנן סמט](#) .

פסוקים יא-יד: הדרך לקיום 'המצווה הזאת'

יא כִּי הַמְצִוָּה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּךָ הַיּוֹם לֹא נִפְלֶאת הוּא מִמֶּךָ וְלֹא רְחֻקָה הוּא: יב לֹא בְּשָׂמַיִם הוּא
 לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה לָנוּ הַשָּׁמַיְמָה וְיִקְחֶה לָנוּ וְיִשְׁמַעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה: יג וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הוּא לֵאמֹר מִי
 יַעֲבֹר-לָנוּ אֶל-עֵבֶר הַיָּם וְיִקְחֶה לָנוּ וְיִשְׁמַעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה: יד כִּי-קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מֵאֵד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ
 לַעֲשׂוֹתוֹ:

נדייק בפסוקים:

- מהי 'המצווה הזאת'?
- מהי הטענה מולה מתמודדת התורה?

עיון בפרשנים

רמב"ן (יא)

(תלמידי 3 יח"ל ילמדו את דברי הרמב"ן מהמילה והנכון...)

"וטעם כי המצוה הזאת - על כל התורה כולה. והנכון, כי על כל התורה יאמר (לעיל ח, א) [יכל המצוה אשר אנכי מצוך היום]', אבל (הביטוי 'המצוה הזאת' בפסוק יא נאמר] על התשובה הנזכרת, כי 'והשבות אל לבבך' (בפסוק א) 'ושבת עד ה' אלהיך' (בפסוק ב) מצווה שיצווה אותנו לעשות כן... והטעם, לאמר כי אם יהיה נדחך בקצה השמים ואתה ביד העמים תוכל לשוב אל ה' ולעשות ככל אשר אנכי מצוך היום, כי אין הדבר נפלא ורחוק ממך אבל קרוב אליך מאד לעשותו בכל עת ובכל מקום..."

- איזו מצוה לומד רמב"ן מהכתובים?
- 5 יחל - מהן שתי האפשרויות המובאות בדברי הרמב"ן להבנת הכתוב "המצווה הזאת?"

העמקה

רש"י (יב): לא בשמים היא: שאילו הייתה בשמים, היית צריך לעלות אחריה וללמדה. בעל באר יצחק, על דברי רש"י אלה: "הכתובים האלה משמעותם יש לפרשה בשנים פנים: א) שקיום המצוה הזאת, אם היה בה טורח לעלות בשבילה השמימה או לעבור בעבור ידיעתה מעבר לים, היה להם התנצלות לומר: "מי יעלה לנו השמים" או "מי יעבור לנו לעבר הים"? אבל עכשיו אין לכם שום התנצלות, כי אין בה שום טורח, כי קרוב אליך הדבר מאוד... ב) שקיום המצוה הזו, גם אם הוא מן הצורך לקחת ידיעתה מן השמים או מעבר לים, היה כדאי לכם מרוב חשיבותה ויקרתה, כי תכספו ותנהו אחריו לאמור: "מי יעלה לנו... מי יעבר לנו..." לרוות צמאוננו בידיעתה... מכל שכן עתה, אחרי שהיא קרובה מאוד, איך ראוי לכם לחבק אותה ולדבק בה מאהבה, כאשר ידבק האזור במתני איש (ירמיהו י"ג)... והנה איזה משני הפנים הללו הוא האמיתי יוכל הקורא להכריע מעצמו..."

רמב"ם, הלכות תשובה פרק ה' הלכה א'
רשות כל אדם נתונה לו: אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק, הרשות בידו; ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע, הרשות בידו.
הוא שכתוב בתורה "הן האדם היה כאחד ממנו, לדעת, טוב ורע" (בראשית ג', כ"ב)
כלומר הן מין זה של אדם היה אחד בעולם, ואין לו מין שני דומה לו בזה העניין, שיהא הוא מעצמו בדעתו ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ, ואין לו מי שיעכב על ידו מלעשות הטוב או הרע. וכיון שכן הוא, "פן ישלח ידו" (שם).

- במי/במה תלויה יכולתו של אדם לשוב בתשובה?

פסוקים טו-כ: "ובחרת בחיים"

טו ראה נתתי לפניך היום את-החיים ואת-הטוב ואת-המות ואת-הרע: טז אשר אנכי מצוך היום לאהבה את-ה' אלהיך ללכת בדרכיו ולשמר מצותיו וחקתיו ומשפטיו וחיית ורבית וברכה ה' אלהיך בארץ אשר-אתה בא-שמה לרשתה: יז ואם-יפנה לבבך ולא תשמע ונדחת והשתחית לאלהים אחרים ועבדתם: יח הגדתי לכם היום כי אבד תאבדון לא-תאריכן מיים על-האדמה אשר אתה עבר את-הירדן לבוא שמה לרשתה: יט העדתי בכם היום את-השמים ואת-הארץ החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך: כ לאהבה את-ה' אלהיך לשמע בקלו ולדבקה-בו כי הוא חייך וארך ימך לשבת על-האדמה אשר נשבע ה' לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם:

נתבונן בפסוקים:

- מהן שתי האפשרויות המוצבות זו כנגד זו?
- מהי המילה המנחה, האם המשמעות שלה זהה בכל הופעותיה?
- מהי תרומתה להבנת הרעיון המרכזי בפסוקים?

עיון בפרשנים

רש"י

(טו) את החיים ואת הטוב- זה תלוי בזה, אם תעשה טוב הרי לך חיים. ואם תעשה רע הרי לך המוות. והכתוב מפרש והולך היאך:

(טז) אשר אנכי מצוך היום לאהבה – הרי "הטוב",

ובו תלוי – וחיית ורבית – הרי "החיים".

(יז) ואם יפנה לבבך – הרי "הרע".

(יח) כי אבד תאבדון – הרי "המוות".

הנחיה: ע"פ פירוש רש"י: הטוב- עשיית הטוב, הרע- עשיית הרע. עשיית 'הטוב' מביאה לחיים ועשיית 'הרע' מביאה לימות' – לאבדון.

העמקה

רש"י (יט) העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ -

שהם קיימים לעולם וכאשר תקרה אתכם הרעה יהיו עדים שאני התרתי בכם בכל זאת...

ובחרת בחיים -

אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים, כאדם האומר לחברו בחר לך חלק יפה בנחלתי ומעמידו על חלק היפה ואומר לו את זה ברור לך, ועל זה נאמר "ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי" (תהילים טז, ה), הנחת ידי על גורל הטוב לומר את זה קח לך:

למורה: כדאי לפרק את המשל באמצעות טבלה:

משל	נמשל
אדם	
חברו	
'בחר לך חלק יפה בנחלתי'	
ומעמידו על חלק היפה ואומר לו 'את זה ברור לך'	

מהו הקושי עמו מתמודד רש"י? מהו הרעיון העולה מתוך פירושו?

ובחרת בחיים למען תחיה - לתלמידי חמש יחידות

"ובַּחֲרַתְּ בַחַיִּים - לְמַעַן תַּחֲיֶה... (יט)"

העמק דבר:

"פלא לפרש פסוק זה: האין שייך לומר: תעשה כן, כדי שיהיה כן?

הרי אם הוא עומד על סעפי הספק אם לבחור בחיים או במות, אי אפשר להגיד עצה לבחור בחיים כך: שיחיה!"

למורה: תלמידי 5 יחל נדרשים להעלות שאלה זו.

להלן מובאות שתי תשובות, המורה מוזמן להעלות אחת מהן או להביא תשובה אחרת ע"פ בחירתו.

אברבנאל:

... ואפשר עוד לפרש, "ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך לאהבה את ה' אלוקיך", שבא להודיע שלא יעשה תכלית שמירת המצוות בעבור החיים הגופיים אבל בהפך, שיכסיף החיים כדי שבהם ישמור ויקיים המצוות, כי יבחר בהם מצד עצמם ולא מצד השכר הנמשך מהם, כמו שאמרו חז"ל (ע"ז י"ט): "אשרי האיש ירא ה' במצוותיו חפץ מאד" (תהלים ק"ב) "במצוותיו – ולא בשכר מצוותיו". ולכן אמר: אחרי שהודיע שהחיים והמוות הם בבחירת האדם, העידותי בכס היום את השמים ואת הארץ, שהחיים והמוות שנתתי לפניך, הברכה והקללה, ובחרת בחיים, שלא תהיה הבחירה ההיא בלבד למען תחיה אתה וזרעך ויהיה התכלית האחרון בזה, אבל תבחר בחיים לאהבה את ה' לשמוע בקולו ולדבקה בו, כי אלה הם החיים האמיתיים "ותכלית הנמשך" אחריהם. ואין החיים תכלית בעצמו. וזה שאמר "כי הוא חייד ואורך ימיד לשבת על האדמה", רוצה לומר כי זהו תכלית החיים ואורך הימים בישיבה על האדמה אשר נשבע ה', כדי לעשות המעשים הטובים, להדבק באלוה יתברך.

הכתב והקבלה:

ובחרת בחיים למען תחיה: חיי הגוף לבד, במלאת מבוקשיו הגשמיים שלא כתורה וכמצוה, הם חיים שאחריהם מיתה נפשית. אמנם חיי הגוף על פי התורה והמצוה, הם חיים שאחריהם חיי הנפש הנצחיים, ועל זה אמר "ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך", ירצה לומר: איעצך לך ולזרעך לבחור בחיי עולם הזה באופן כזה, שיסובב ממנו החיים העתידיים, והוא חיי העולם הבא.

פרשת הקהל פרק לא (ט-יג) [רשות]

מעמד הקהל, המתקיים אחת לשבע שנים, הוא האמצעי המחבר גם את הדורות הבאים, "וְאֵת אֲשֶׁר אֵינָנוּ פֹּה עִמָּנוּ הַיּוֹם" (כט, יד) אל חווית הכניסה בברית וקבלת עול שמירת התורה בארץ ישראל. המעמד מתקיים במעמד ראשי העם, ובו דווקא המלך - המנהיג "הארצי" (ולא הכהן הגדול או ראש הסנהדרין) - הוא הקורא את דבר התורה באזני העם - אנשים נשים וטף. מטרת המעמד היא לא בהכרח קוגניטיבית - הוספת ידע, אלא יצירת הזיקה הנפשית והעצמת המימד החוויתי של החיבור אל דברי התורה, בבחינת 'מעמד הר סיני' נוסף.

ט וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת-הַתּוֹרָה הַזֹּאת וַיִּתְּנָהּ אֶל-הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לְוִי הַנְּשָׂאִים אֶת-אֲרוֹן בְּרִית ה' וְאֶל-כָּל-זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל: י וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אוֹתָם לֵאמֹר מִקֶּץ שִׁבְעֵי שָׁנִים בְּמַעַד שָׁנָת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסְּכֹּת: יא בְּבוֹא כָל יִשְׂרָאֵל לִרְאוֹת אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר תִּקְרָא אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל-יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם: יב הַקְהֵל אֶת-הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וְלְמַעַן יִלְמְדוּ וַיֵּרְאוּ אֶת-ה' אֱלֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת: יג וּבְנִיהֶם אֲשֶׁר לֹא-יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ וְלִמְדוּ לִירְאוֹת אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם כָּל-הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים עַל-הָאָדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת-הַיַּרְדֵּן שְׁמָה לְרִשְׁתָּהּ:

נתבונן בפשט הפסוקים. משה מצווה על כינוס שיתקיים "במקום אשר יבחר":

- מתי יתקיים הכינוס?
- מי יהיה נוכח בו?
- מה תוכנו?
- מה מטרתו?

עיון במקורות

רש"י

(י) מקץ שבע שנים - בשנה ראשונה של שמיטה - בשמינית.

ולמה קורא אותה "שנת השמיטה"? שעדיין שביעית נוהגת בה בקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית:

משנה, סוטה, פרק ז משנה ו':

פרשת המלך כיצד:

מוצאי יום טוב הראשון של חג, בשמיני במוצאי שביעית, עושין לו בימה של עץ בעזרה, והוא יושב עליה

שנאמר "מקץ שבע שנים, במועד שנת השמיטה--בחג הסוכות. בבוא כל ישראל, ליראות . . .".
(דברים לא, י-יא).

וחזן הכנסת נוטל ספר תורה, ונותנו לראש הכנסת, וראש הכנסת נותנו לסגן, והסגן נותנו לכוהן גדול, וכוהן גדול נותנו למלך והמלך עומד ומקבל, וקורא יושב...

וקורא מתחילת "אלה הדברים" (דברים א, א) ועד "שמע" (דברים ו, ד), ו"שמע", "והיה, אם שמוע תשמעו" (דברים יא, ג),

"עשר תעשר" (דברים יד, כב), ו"כי תכלה לעשר" (דברים כו, יב), ברכות וקללות עד שהוא גומר את כולם..."

מתוך פירוש רש"י ודברי המשנה נברר את פרטי המצווה: המועד, הנוכחים, תוכן המעמד.

טעמה של מצוות הקהל

מהו הטעם העולה מן הפסוקים עצמם?

רמב"ם: הלכות חגיגה, פרק ג' הלכות ו-ז:

ו הקריאה והברכות בלשון הקודש, שנאמר "תקרא את התורה הזאת" (דברים לא, יא)--בלשונה, אף על פי שיש שם לעוזות [אנשים שאינם מבינים עברית]. וגרים שאינם מכירים, חייבין להכין ליבם, ולהקשיב אוזנם לשמוע באימה ויראה וגילה ברעדה, כיום שניתנה בו בסיני.

ז אפילו חכמים גדולים שיודעים כל התורה כולה, חייבין לשמוע בכוונה גדולה יתרה.

ומי שאינו יכול לשמוע--מכוון ליבו לקריאה זו, שלא קבעה הכתוב אלא לחזק דת האמת;

ויראה עצמו כאילו עתה נצטווה בה, ומפי הגבורה שומעה--שהמלך שליח הוא, להשמיע דברי האל.

למורה - להבנת דברי הרמב"ם:

"אין כל ספק כי הרמב"ם רואה במצוות הקהל טקס של חידוש ברית סיני. הוא אומר זאת פעמיים בדבריו: "חייבין להכין לבם ולהקשיב אוזנם... כיום שניתנה בו בסיני"; "ויראה עצמו כאילו עתה נצטווה בה ומפי הגבורה שומעה, שהמלך שליח הוא להשמיע דברי הא-ל". המלך הקורא בתורה, הרי הוא כמשה המשמיע באוזני ישראל את דבר ה', והמעמד כולו הוא אפוא מעין חזרה על מעמד נתינת התורה בהר סיני.

לתפיסה עקרונית זו של מצוות הקהל ישנה השלכה יסודית אחת: הנוכחות במעמד הקהל לא נועדה להרבות ידע כי אם להעמיק חוויה. חוויה זו אינה מחייבת דווקא הבנה של הדברים הנקראים מפי המלך, אלא התכוונות נפשית והפנמה של גודל המשמעות של המעמד הזה". ("הקתל", הרב אלחנן סמט)

הרב סמט מצטט דרשה של הרב הרצוג זצ"ל, בו הוא מסביר כי הבסיס לדברי הרמב"ם הוא הדמיון הלשוני הנרחב בין מצוות הקהל לבין מעמד הר סיני (דברים ד'): :

פרשת וילך (לא, יב-יג) - מצות הקהל	פרשת ואתחנן (ד, י) - מעמד הר חורב
הקהל את העם... למען ישמעו	הקהל לי את העם ואשמעם את דברי
ולמען ילמדו ויראו את ה' א-להיכם...	אשר ילמדון ליראה אתי
ובניהם... ישמעו ולמדו ליראה...	כל הימים אשר הם חיים על האדמה
כל הימים אשר אתם חיים על האדמה...	ואת בניהם ילמדון.

הוא מוסיף וכותב:

"מהקבלה מאלפת זו יש ללמוד כי אף מעמד הר חורב נערך בציווי 'הקהל', וכמו כן - שמטרותיה של ההתגלות בהר חורב היו כמטרותיה של קריאת התורה במעמד הקהל: לא כל כך עצם הדברים שייאמרו במעמדות הללו, אלא בעיקר החוויה המעצבת שבהם, המביאה את הנוכחים בהם ליראה את ה'". (שם).

העמקה:

מעמדי ברית לאחר מתן תורה וברית ערבות מואב עם כניסת ישראל לארץ התרחשו מספר מעמדות ברית מכווננים, ונזכיר כמה מהם: בימי יהושע – בניית המזבח בהר עיבל (כציווי ה' בדברים פרק כז) ומעמד הברכה והקללה על הר גריזים ועל הר עיבל (כציווי ה' בדברים יא, כו-ל; שם כז, יא-כו), ומעמד נוסף ליד העיר שכם בסוף ימי יהושע (להרחבה)

בימי אחאב ו – הטקס שעשה הנביא בנוכחות אחאב מלך ישראל בהר הכרמל (מלכים ב פרק יח)

בימי יהואש מלך יהודה – כריתת ברית במקדש ביזמת יהוידע הכהן הגדול (דה"ב פרק כד)

בימי חזקיהו מלך יהודה – כריתת ברית במקדש ביזמת חזקיהו מלך יהודה (דה"ב פרק כט)

בימי יאשיהו מלך יהודה – כריתת ברית במקדש בהשתתפות המלך יאשיהו (במלכים ב פרק כג)

בימי צדקיהו מלך יהודה – כריתת ברית בין העם לה' בהשתתפות המלך צדקיהו (בירמיהו פרק לד)

בימי שיבת ציון – כריתת הברית בימי עזרא (עזרא פרק י), וכריתת הברית על האמנה בהשתתפות עזרא, נחמיה והלויים (נחמיה פרק י)

נסכים:

בנאום הפרידה משתדל משה רבנו להכין ולחזק את העם לקראת האתגרים האמוניים הצפויים להם, מתוך ידיעה שהוא לא יוכל ללוות אותם במהלך אותם אתגרים.

- משה מסביר שברית ערבות מואב נכרתת עם האומה אך גם עם הפרטים, ושכל הדורות הבאים כלולים גם הם בברית;
- משה מלמד גם בעת כישלון ויציאה לגלות, לא נסגרו השערים ויש פתח לתשובה;
- משה מחזק את יסוד הבחירה, ועם זאת נוטע כוחות ומעצים את המסוגלות האישית והלאומית.

נפנה אל חלקה האחרון של היחידה: הפרידה ממשע עצמו.

פרק ל"ד: מותו של משה

חמשת חומשי תורה מסתיימים ערב הכניסה לארץ, עם מותו של משה בעבר הירדן.

דמותו של משה חשובה כל כך- לכן ייחדנו לפרידה ממנו יחידה בפני עצמה.

אנו ממליצים למורים להרחיב ולהביא בפני התלמידים גם משהו ממדרשי חז"ל המתארים את יום מותו של משה, כל אחד לפי בחירתו.

המורים מתבקשים לפנות זמן וללמד את השיעור בצורה מכובדת כראוי לדמותו של משה רבינו (יתכן כי ז' אדר יכול להיות הזדמנות טובה ללימוד הזה, גם אם נמצאים באמצע תכנית הלימודים ביחידות אחרות).

פרק ל"ב מסתיים בצו ה' למשה, ופרק ל"ד מתאר את ביצוע הצו.

עליית משה להר נבו – רשות

ההכנות למותו של משה מופיעות שלוש פעמים בתורה, בספר במדבר (פרק כ"ז, י"ב-י"ד) ובשני המופעים בדברים (ל"ב, מ"ח – נ"ב; ל"ד, א' – ג').

- מה מפורט ומה מודגש בכל אחד מן התיאורים?
 - נשים לב, מה מופיע בין הציווי לביצוע? (ברכות משה לשבטים)
 - על מה הדבר יכול להעיד על אודות משה?
- פירוש הרמב"ן במדבר כ"ז העומד על הכפילויות, על לוח הזמנים ועל הסיבה לחזרות:

רמב"ן במדבר כז

(יב) עלה אל הר העברים הזה - שם ההר הזה "הר נבו" כאשר פירש בסדר האזינו (דברים לב מט) ובזאת הברכה (שם לד א), אבל יקראו אותו "הר העברים" מפני שהוא על מעברות הירדן ומשם יעברו אל ארץ כנען כאשר אמר כאן (בהאזינו ובזאת הברכה) "אשר על פני ירחו", ושם עברו את הירדן כמו שנאמר (יהושע ד יט) והעם עלו מן הירדן ויחנו בגלגל בקצה מזרח ירחו. ואיננה מצוה שיצונו הקדוש ברוך הוא לעשות כן עתה, שאם כן יהיה מתחייב לעלות שם מיד, אבל טעמו תעלה אל הר העברים וראית את הארץ, כי בעבור שצוהו לאלה תחלק הארץ (לעיל כו נג) הודיעו כי לא על ידך תחלק, כי אתה תעלה לראש הר העברים טרם שישעו ישראל מארץ מואב ותמות בו ולא יגיעך מן הארץ לבד הראיה. וכן קח לך את יהושע (פסוק יח), בבוא יומך תקח את יהושע. והשלים הכתוב (פסוק כב) לספר כי עשה כן משה בלב שלם, והוא העשייה אשר יזכיר (דברים לא ז) בעת פטירת משה כאשר אמרו השירה הוא והושע בן נון:

למורה: קריאת סיכום מומלצת מאמרה של רותי וולפיש על [מנהיגותו של משה בספר דברים](#)

פסוקים ד-ח: מה רואה משה?

מה ראה משה מהר נבו ומדוע מפרט הכתוב את הדברים?

למורה: שלב ראשון הוא קריאת פשטות הכתובים ומציאתם במפה – עד היכן ראה משה על פי פשט הכתובים

לימוד פירושו של רש"י (על פרטיו) ואת פירושו של רמב"ן.
השוואה בין הפירושים:

- מה רואה משה? פשט ודרש
- מהי תכלית הראיה של משה?

רש"י:

(א) את כל הארץ - הראהו את כל ארץ ישראל בשלותה והמציקין העתידים להיות מציקין לה: עד דן - הראהו בני דן עובדים עבודה זרה שנאמר (שופטים יח, ל) ויקימו להם בני דן את הפסל, והראהו שמשון שעתיד לצאת ממנו למושיע:

(ב) ואת כל נפתלי - הראהו ארצו בשלותה וחורבנה, והראהו דבורה וברק מקדש נפתלי נלחמים עם סיסרא וחיילותיו:

ואת ארץ אפרים ומנשה - הראהו ארצם בשלותה ובחורבנה והראהו יהושע נלחם עם מלכי כנען שבא מאפרים, וגדעון שבא ממנשה נלחם עם מדין ועמלק:

ואת כל ארץ יהודה - בשלותה ובחורבנה והראהו מלכות בית דוד ונצחונם:

עד הים האחרון - ארץ המערב בשלותה ובחורבנה. דבר אחר אל תקרי הים האחרון אלא היום האחרון, הראהו הקדוש ברוך הוא כל המאורעות שעתידין לארע לישראל עד שיחיו המתים:

(ג) ואת הנגב - ארץ הדרום. דבר אחר מערת המכפלה, שנאמר (במדבר יג, כב) ויעלו בנגב ויבא עד חברון:

ואת הככר - הראהו שלמה יוצק כלי בית המקדש, שנאמר (מ"א א' ז, מו) בככר הירדן יצקם המלך במעבה האדמה:

(ד) לאמר לזרעך אתננה הראיתך - כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבע לכם הקדוש ברוך הוא קיימה, וזהו לאמר, לכך הראיתיה לך, אבל גזרה היא מלפני ששמה לא תעבור, שאלולי כך הייתי מקיימך עד שתראה אותם נטועים וקבועים בה ותלך ותגיד להם:

רמב"ן:

... והכלל שהראהו כל נחלת ישראל, דכתיב (פסוק ד) זאת הארץ אשר נשבעתי וגו'. ולרבותינו בספרי (ברכה שנו) מדרשים במקומות האלה אשר יזכיר בכתוב. וטעם המראה הזאת אשר הראהו, בעבור שהיתה הארץ מלאה כל טוב צבי לכל הארצות, ומאשר היה גלוי לפניו רוב האהבה שהיה משה רבינו אוהב את ישראל שימחו ברבות הטובה בראות עיניו:

- מה ניתן ללמוד על מנהיגותו ואחריותו של משה מתוך הפירושים?

לתלמידי חמש יחידות:

ספורנו:

(ד) הראיתוך בעיניך. למען תברכנה :

ושמה לא תעבור. כדי שלא תגיענה ברכתך באופן שלא תחרב בסוף כמו שכבר נגזר עליהם לכשתתמלא סאתם :

הערה למורה:

יש לשים לב לשני הדברים שאומר ספורנו ולראות את הפרופורציה הנלמדת מהם.

- מהי הסיבה לפי ספורנו שמשה אינו עובר את הירדן?

העמקה:

לאחר שעמדנו על המראה שרואה משה, כדאי להתעכב על המילים האחרונות : הָרְאִיתִיךָ בְּעֵינַיִךְ וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר, בספר במדבר כשה' מבשר למשה על מותו הקרב אנו לא שומעים על תגובת משה ביחס לעצמו, אך פרשת ואתחנן חושפת מעט מן המאמץ שעשה משה על מנת להיכנס לארץ דברים ג' :

(כג) וְאֶתְחַנֵּן אֵל ה' בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר : (כד) ה' א-להים אֶתָּה הַחֲלוּתָ לְהִרְאֹת אֶת עֲבָדֶיךָ אֶת גְּדֻלָּתְךָ וְאֶת יְדֹת הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי אֵל בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיֶיךָ וְכַגְּבוּרַתְךָ : (כה) אֶעֱבְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הֲהִיא טוֹבָה הִזֶּה וְהַלְבָּנוּ :

לשון התפילה והתחנונים ורצונו של משה לראות את הארץ הטובה, ההר הטוב...

זו הזדמנות לעסוק בשאלת המחירים של משה, בתור מנהיג. בהקשר רחב מופיעים מדרשים העוסקים ביומו האחרון של משה ובמאבקו להיכנס לארץ, מהם נוכל ללמוד על המחיר הכבד שמשה משלם וכמה קשה לו.

פסוקים ה-ח: מותו של משה

הערה למורה: את הפסוקים הללו כדאי לקרוא לאט ומתוך הכבוד העצום הטמון בהם, משה אינו זוכה להכנס לארץ אך זוכה לקרבת א-להים גדולה במיוחד : ה' הוא המטפל במותו.

(ה) וַיָּמָת שֵׁם מֹשֶׁה עֶבֶד ה' בָּאָרֶץ מוֹאָב עַל פִּי ה': (ו) וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִי בָאָרֶץ מוֹאָב מוֹל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (ז) וּמֹשֶׁה בֶן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בָּמָתוֹ לֹא כָהָתָה עֵינָיו וְלֹא נָס לַחַי: (ח) וַיָּבֹכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְמוּ יָמָי בְּכִי אֲבָל מֹשֶׁה:

מפשטות הפסוקים עולות שאלות:

- מי קבר את משה?

- מצד אחד נכתב המיקום המדוייק של מקום קבורתו (בגיא מול בית פעור) ומצד שני לא ידע איש את מקום קבורתו.
- בהשוואה לאהרון עליו נאמר ויבכו כל בני ישראל, על משה נאמר ויבכו בני ישראל – מה ההבדל?

רש"י:

על פי ה' - בנשיקה :

(ו) ויקבר אותו - הקדוש ברוך הוא בכבודו.

הכינוי של משה בפסוקים אלו הוא הכינוי המכובד מכולם : עבד ה' מדוע לא ידוע מקום קבורתו של משה?

חזקוני :

עד היום הזה שלא יקבר איש אצלו כענין שנעשה בבית אל ושלא ידרשו בו שואלי מתים.

העמקה :

וימת שם משה' מי כותב את המילים הללו?

רש"י : (ה) וימת שם משה - אפשר משה מת וכתב וימת שם משה, אלא עד כאן כתב משה, מכאן ואילך כתב יהושע. ר' מאיר אומר אפשר ספר התורה חסר כלום, והוא אומר (לעיל לא, כו) לקוח את ספר התורה הזה, אלא הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב בדמע :

פסוקים ט-יב: פסוקי הסיום (רשות)

ט ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו וישמעו אליו בני ישראל ויעשו כאשר צוה ה' את משה. י ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים. יא לכל האתות והמופתים אשר שלחו ה' לעשות בארץ מצרים ולכל עבדיו ולכל ארצו. יב ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל.

יהושע מלא רוח מכוחו של משה ובכך נחמתו של עם ישראל

אלשיך

וזהו ויתמו כו' ויהושע בן נון מלא רוח חכמה, והיתה לו על ידי מה שסמך משה את ידיו עליו, ואז כל כך התנחמו ממשה, שהיה נראה להם כאילו עוד משה קיים. כי הנה וישמעו אליו ויעשו כאשר צוה ה' את משה, שהיו דבריו נראים להם כמו עוד משה קיים, שהיה אשר צוה ה' את משה, כי היה בעיניהם כאילו הוא משה שעודנו קיים ומצוה להם מפי ה':

משה כנביא

המורה יכול לבחור אחד הפירושים להסבר ייחודו של משה. (או להביא פירוש אחר הנראה בעיניו)

רש"י :

(י) אשר ידעו ה' פנים אל פנים - שהיה לבו גס בו ומדבר אליו בכל עת שרוצה, כענין שנאמר (שמות לב, ל) ועתה אעלה אל ה', (במדבר ט, ח) עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם :

רמב"ן :

ועל דרך האמת, שידעו השם פנים אל פנים, לדבקה בו בעת שתבוא הרוח במשה רבינו, וכן היה בעת מתן תורה אבל לא השיגו הם אלא לקול מתוך האש. והנה באר שכל נבואותיו של משה כיום מתן תורה, ושאר הנביאים היתה עליהם יד ה', והבן זה :

לסיום :

מסירותו של משה לעם ישראל אותו הנהיג ארבעים שנה מודגשת במדרשים הבאים אודות מאבקו של משה לכניסה לארץ. להלן שניים העוסקים בויתור של משה לטובת דור המדבר ולטובת עם ישראל וישנם עוד רבים אחרים שניתן ללמד אותם בסיום הלימוד על משה :

במדבר רבה פרשה יט ד

אמר לו הקב"ה למשה : באיזה פנים אתה מבקש ליכנס לארץ? משל לרועה שיצא לרעות צאנו של מלך ונשבית הצאן. ביקש הרועה ליכנס לפלטרין של מלך, אמר לו המלך : אם את נכנס עכשיו מה יאמרו הבריות שאתה השבית הצאן [שהשארית את הצאן מאחור]? אף כאן אמר לו הקב"ה למשה : שבחך הוא שהוצאת ששים רבוא וקברתם במדבר ואת מכניס דור אחר עכשיו יאמרו : אין לדור המדבר חלק לעולם הבא, אלא תהא בצדן ותבא עמהן.

אוצר המדרשים עמוד 364:

א"ל הקב"ה למשה, משה! שתי שבועות נשבעתי אחת שלא תכנס לארץ ושנית שלא אכלה את ישראל, אם רצונך שאעבור על השבועה ותכנס לארץ ג"כ אעבור על השבועה ואכלה את ישראל. א"ל, רבשי"ע בעלילה אתה בא עלי לתפוס חבל בשני ראשיו, יאבד משה ואלף כיוצא בו ולא תאבד נפש אחת מישראל!

חזק חזק ונתחזק!